

EXPOSITIE OVER HET ICONISCHE SCHIP

MS ORANJE IN SCHEEPVAARTMUSEUM AMSTERDAM

Naar nieuw thuis met 'Witte zwaan'

Voor duizenden Indische Nederlanders heeft de naam *ms Oranje* nog altijd een magische klank. Niet alleen was dit het grootste, snelste en mooiste passagiersschip dat ooit tussen Holland en Java voer, het repatrieerde vanaf 1945 ook vele Nederlanders die de Jappenkampen en later de Bersiap-periode hadden overleefd vanuit Indonesië naar hun nieuwe 'thuis'.

door Paola van de Velde

Overmorgen is het precies tachtig jaar geleden dat het vlaggenschip van de Stoomvaart Maatschappij Nederland door koningin Wilhelmina werd gedoopt en te water werd gelaten. Een jaar later, op 4 september 1939, begon het schip, dat zou uitgroeien tot nationaal symbool, aan zijn eerste reis van Amsterdam naar Batavia. „Twee dagen eerder dan gepland, wegens de oorlogsdreiging”, vertelt Sarah Bosmans, conservator van Het Scheepvaartmuseum Amsterdam, waar zaterdag een expositie opent over het iconische schip. „De timing was ronduit slecht. Hitler was op 1 september Polen binnen gevallen. Waarna Frankrijk en Engeland de oorlog verklaarden aan nazi-Duitsland. Door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog moest de Oranje al na zijn eerste reis naar Java zijn koers wijzigen.”

Van 1939 tot 1941 lag het schip ongebruikt in Soera-

baya. Daarna werd het als hospitaalschip aangeboden aan Australië en Nieuw-Zeeland. „Dat besluit was vooral een centenkwestie”, legt Bosmans uit. „De bouw van het schip had niet minder dan 12 miljoen gulden gekost. Omgerekend zou dat nu €130 miljoen zijn. De rederij wilde het schip waarin zoveel geïnvesteerd was en waaraan 3000 arbeiders ruim twee jaar hadden gewerkt, kostte wat kost behouden en veilig door de oorlog loodsen. Als het een hospitaalschip werd, hoefde er weinig aan de indeling te veranderen en zou vrijwel het gehele interieur, dat erg luxe en van internationale allure was, intact kunnen blijven. Het was de beste kans voor de Oranje om heelhuids de oorlog door te komen.”

Australië en Nieuw-Zeeland accepteerden het royale aanbod graag. Het schip bracht onder meer gewonde soldaten uit die landen, die aan het Noord-Afrikaanse front hadden gestreden,

naar huis. Zwart-wit foto's in de tentoonstelling tonen grote ziekenboegen waar rij aan rij in bedden de zieke en verminkte militairen liggen. Er was zelfs een isolatiecel aan boord. Daar werden de soldaten die aan 'shellshock' leden opgesloten. „In de oorlogsjaren bleef de Oranje onder Nederlandse vlag varen en onder gezag van een Nederlandse kapitein.”

Na de Japanse capitulatie kreeg de Oranje wederom een nieuwe rol. Het werd ingezet om Nederlanders die uit de kampen waren bevrijd of vanwege de met veel geweld gepaard gaande Indonesische onafhankelijkheidsstrijd het land wilde ontvluchten te repatriëren. Bosmans wijst op enkele grote foto's uit

1946 waarop het spierwitte schip fier door Amsterdam vaart, toegezwaaid door tal van uitgelaten mensen. „De kranten stonden er vol mee. Eindelijk dreef de witte zwaan weer op het IJ. De Oranje was het eerste grote zeeschip dat na de oorlog weer door de net herstelde sluisen van IJmuiden mocht varen. De verloren zoon was thuis.”

In een apart deel van de tentoonstelling *ms Oranje / Koers gewijzigd* komen tien Nederlanders aan het woord die tussen 1945 en 1962 Indonesië met hun familie moesten verlaten en met de Oranje naar hun nieuwe thuis werden gebracht. Hun gevoelens over de bootreis zijn veelal gemengd. Natuurlijk was er verdriet over het land dat ze achter moesten laten, maar er was ook opluchting dat zij aan het oplaaierende revolutiegeweld konden ontsnappen. En er was veel onzekerheid over de toekomst. De meesten van hen waren in Bandung of Soerabaya geboren en zelden of nooit in Holland geweest.

Erkenning

De Amsterdamse Wieneke van Stenis (70) reisde als jong meisje maar liefst drie keer met de Oranje tussen Holland en Java. De laatste keer was in de december 1955. „We moesten halsoverkop vertrekken, mijn moeder, mijn broertje en ik. Meer dan een rotanbank, wat djokja-zilver en enkele schilderijen van Han Snel konden we niet meenemen”, zegt ze. Van Stenis is blij met de expositie. „Indische Nederlanders hebben zo lang over hun verleden gezweven. Het is fijn dat ook deze geschiedenis aandacht krijgt. Die erkenning is belangrijk.”

Genietend loopt ze rond in de expositieruimte. Veel objecten zijn voor haar een feest van herkenning. Zoals een houten tafeltje, ingelegd met een mythologische voorstelling van Europa en de stier. „De eerste klasse stond vol met dergelijk luxe meubilair. En kijk, zo'n Neptunus-diploma heb ik thuis ook nog”, wijst ze. „Als je voor het eerst de evenaar passeerde, kreeg je die uitgereikt nadat je ritueel was gedoopt door de zeegod. Er

was dan groot feest aan boord, met koekhappen en zaklopen, waarbij alle kinderen verkleed gingen. Ik was bloemenmeisje. En ook een keer sneeuwkoningin.”

Van Stenis herinnert zich dat de sfeer aan boord uitgelaten was. „Ja, ook onder de volwassenen. De meeste mensen waren opgelucht de dreiging en het geweld in Indonesië achter zich te kunnen laten. Aan de onzekere toekomst in Nederland werd liever nog niet gedacht. De reis duurde drie weken. Mijn moeder en ik stapten in Napels uit. De rest van de tocht legden we per trein af. Toen kwamen ook de zorgen terug.”

De expositie *ms Oranje / Koers gewijzigd* is te zien vanaf zaterdag 8 september tot en met 18 juli 2019 in Het Scheepvaartmuseum Amsterdam.

Herinneringen van Indische Nederlanders

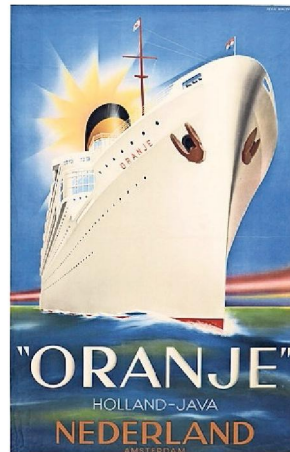
ROEMLOOS EINDE

De Oranje is uiteindelijk roemloos ten onder gegaan. Het passagiersschip werd in 1964 verkocht aan een Italiaanse reder die het omdoopte in de Angelina Lauro, waarna het imposante 200 meter lange schip werd ingezet voor cruises in het Caribisch gebied. Een grote brand in 1979 zorgde ervoor dat het schip onherstelbaar werd verwoest. Op weg naar de sloop in Taiwan maakte het schip slagzij en zonk in de Grote Oceaan. Daar ligt het wrak nog altijd op de bodem van de zee.

Wieneke van Stenis reisde als kind maar liefst drie keer met de Oranje tussen Java en Nederland. „De laatste keer moesten mijn moeder, broertje en ik halsoverkop vertrekken.”

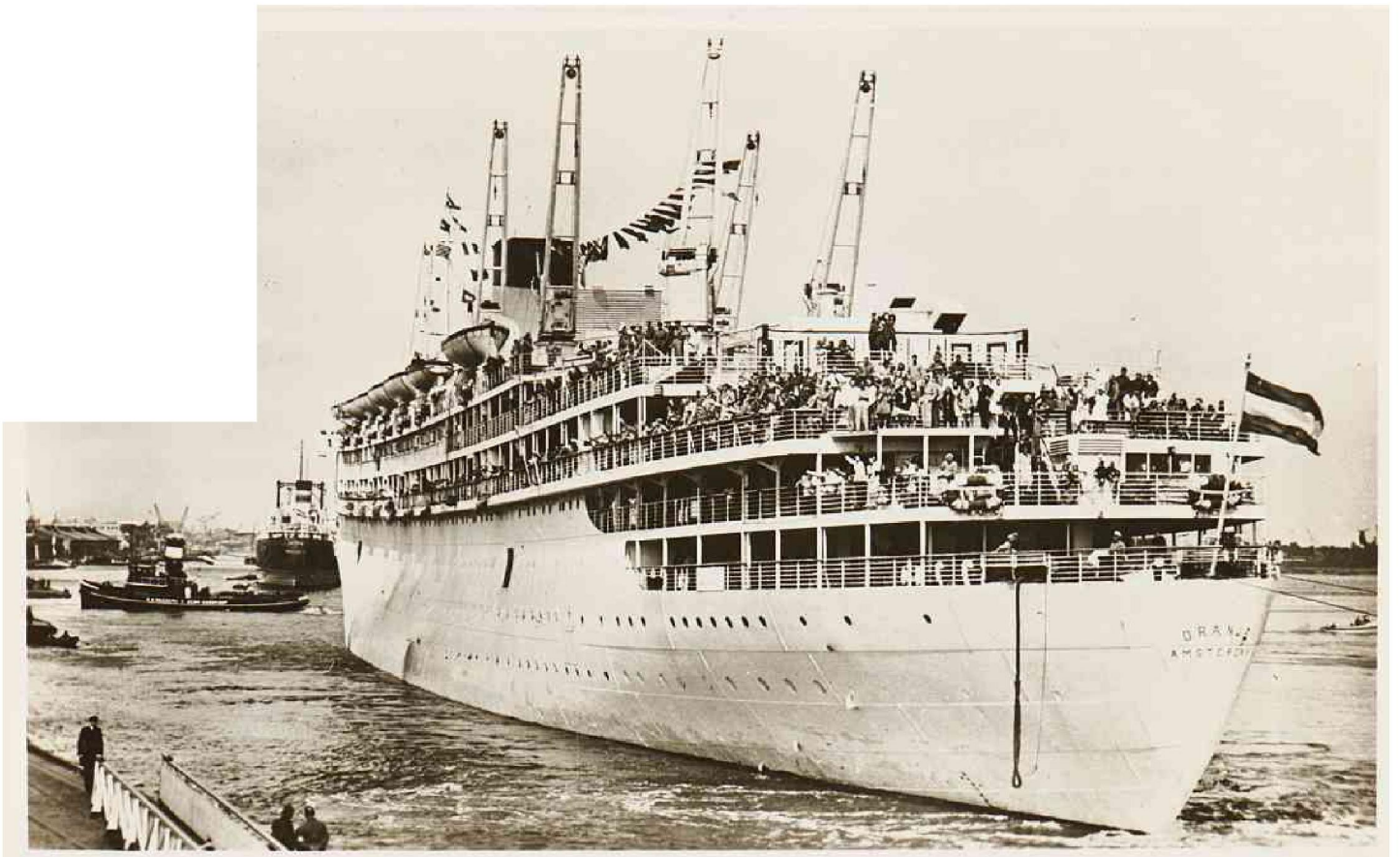
FOTO ROB DE JONG

„De bouw van het schip had niet minder dan 12 miljoen gulden gekost. Omgerekend zou dat nu €130 miljoen zijn”, vertelt conservator Sarah Bosmans bij een schilderij uit 1939 van de Oranje in het Hendrikdok van kunstenaar Willem Abraham de Wijn.

Poster van de Oranje.

FOTO ROB DE JONG

De Oranje voer in 1946 weer voor het eerst op het IJ en werd feestelijk onthaald door enthousiaste Amsterdammers.